

Čím vším bych mohla být, a nejsem

Když dívky dospěly do věku osmnácti let, pobyt v sirotčinci pro ně skončil. Řádové sestry za ně však nadále cítily zodpovědnost. Nejprve Julia-Berthe, pak Gabrielle a nakonec i Antoinette opustily nehostinné místo, kde byly tak dlouho drženy. Není jasné, proč se dívky nevydaly shánět nějakou práci, jako to na jejich místě učinily tisíce jiných. Místo toho jim jeptišky zařídily přesun do kláštera v městečku Moulins, sto šedesát kilometrů na sever od Aubazine.

Mariánský klášter v Moulins fungoval tak trochu jako soukromá dívčí škola. Část žaček zde studovala jen díky charitě a k těm se přidala v roce 1901 i Gabrielle. Chudým dívkám škola nikdy nedala zapomenout na jejich podřadné postavení: u stolu i v kostele sedaly na vyhrazených místech, nosily skrovný oděv, a ke všemu ponížení musely navíc v Moulins pracovat, aby uhradily náklady na výchovu a výuku.

V Aubazine se Gabrielle alespoň nacházela mezi sobě rovnými dívkami a také tu měla sestry (přestože při vzpomínkách na dětství a mládí vždy naznačovala, že zůstala bez sourozenců a bez přátel). Ale i tak si našla v Moulins kamarádku.

Adrienne Chanelová byla nejmladší z devatenácti dětí Henriho-Adriena a Angéliny Chanelových, manželů, jejichž nejstarší syn Albert byl Gabrielliným otcem. Adrienne byla o osmadvacet let mladší než on a jen o dva roky starší než Gabrielle. Vypadaly skoro jako sestry. Adrienne žila v klášteře v Moulins od deseti let a její společnost teď Gabrielle zpříjemňovala život. Měly protikladné povahy: Adrienne byla vyrovnaná a mírná, zatímco její neteř Gabrielle byla urputná a plná energie. Rozdíly mezi nimi jasně ukazuje stará fotografie z doby krátce po odchodu z kláštera v Moulins. Adrienne si vyzývavě dala ruku v bok a dlaň druhé ruky drží Gabrielle za hlavou, jako by ji natáčela do objektivu, a tváří se napůl vážně a napůl pobaveně. Usmívá se přívětivě na kamarádku, která schovává ruce za zády a divoce hledí do fotoaparátu.

Jsou si tak nepodobné, a přitom mají mnoho společného. Obě jsou dcery chudých rodičů, kteří cestují od trhu k trhu. Adrienne byla v klášteře od deseti let, Gabrielle od jedenácti. Rodiče Adrienne si nemohli dovolit platit jí školu, takže nesla cejch nemajetné žačky, Gabrielle zažila totéž v Aubazine i v Moulins. V jednom podstatném ohledu se ale lišily. Adrienne vždy věděla, že o ni rodiče stojí – pravidelně ji v Moulins navštěvovali – a také často jezdila ke své sestře Louise, která byla mezi sourozenci po Albertovi nejstarší a se svým mužem, přednostou stanice, žila v nedalekém Varennes. Pobyt v klášteře Adrienne nijak nevadil, užívala si jej a vyrůstala z ní okouzující a šikovná dívka, kterou měly jeptišky rády.

Varennes sice byla díra s jedinou ulicí, kde se nacházela jen železniční stanice, hospoda, kostel a pár domků, ale sestře Louise to nevadilo. Byla ráda, že se nemusí harcovat a žít v bídě, jak jí jinak bylo předurčeno. Užívala si péči o děti, práci v domácnosti a všechno, co jí její postavení nabízelo. Její domov ve Varennes skýtal zázemí i ostatním členům rodiny. Dokonce se tu občas ukázal i Gabriellin vzdorovitý otec, byť tajně, aby se nemusel vidět s dětmi. Louise se jednou před Gabrielle neopatrně prořekla, čímž v ní jen prohloubila pocit zklamání.

Dokud Gabrielle pobývala v Aubazine, mohla se s Adrienne setkat nanejvýš při nepravděpodobné příležitosti současné návštěvy u Louise. Jakmile se ale společně ocitly v Moulins, staly se z nich nejlepší kamarádky. Henri-Adrien a Angéline, Gabriellini prarodiče a rodiče Adrienne, se konečně usadili a žili teď v Moulins, takže měli k dívkám blízko. V létě roku 1901 by se pro mladou dívku samozřejmě neslušelo pohybovat se na veřejnosti bez doprovodu, a tak s nimi Louise chodila, když u ní byly na návštěvě.

Louise uměla dobře šít a měla umělecké sklony. Její vášní byly klobouky. Čas od času se vypravila do nedalekých lázní Vichy okukovat výklady. Pak vždy navštívila obchod s galanterií a pořídila všechno potřebné ke zhotovení klobouku podle nejmódnějšího modelu. Adrienne i Gabrielle jí byly nadšenými žačkami a tyto výpravy za módou podněcovaly jejich fantazii. Naproti tomu na nucené šití s „tetami“ v jejich „ponurém domě“ – čímž zřejmě mínila klášter – Gabrielle vzpomínala s neskryvanou záští; tuhle práci nesnášela a ulevilo se jí, když dokončila práci na svatební výbavě a konečně už nemusela vyšívat „iniciály

na ručníky a křížky na noční košile pro svatební noc“. Vzpomínala, že se jí z toho „zvedal žaludek“.³⁰

I když prarodiče i domácky založená teta Louise teď žili nedaleko, Gabrielle měla upřímný a hluboký citový vztah jen ke kamarádké Adrienne. U ostatních příbuzných z otcovy strany byla po nepříjemných zkušenostech z dětství jednou provždy obrněna vůči všem pokusům o sblížení. Co se týče příbuzných její matky v Courpière, nevíme to jistě, ale zdá se, že po Jeannině smrti už s Gabrielle ani s jejími sourozenci nenavázali sebemenší kontakt. Možná je ale Gabrielle jednoduše vypustila ze vzpomínek, protože jim nemohla odpustit, že se o opuštěné děti nepostarali.

Moulins je staré katedrální město ve střední Francii, historické sídlo bourbonských vévodů. V roce 1901 to ale byla především vojenská posádka, jejíž prosperita závisela hlavně na ubytovaných oddílech. Gabrielle se tohle rušné městečko plné důstojníků jistě jevilo lákavě. Než si ale mohla začít užívat městského života, musela jej ještě jeden dlouhý rok sledovat jen zpoza zdí kláštera. Když konečně mohla sirotčinec opustit, na radu matky představené se přidala k Adrienne, která pracovala jako prodavačka ve zdejším krámku s konfekcí. Dívky bydlely u zaměstnavatelů, ctihodných manželů Desboutinových. Místní honorace při nákupech jednala svrchu s majiteli obchodu i s mladými prodavačkami.

Gabrielle, sledována ostřížím zrakem Desboutinových, tu strávila půldruhého roku, ale když jí bylo jednadvacet, už režim nedokázala snášet. Celý život ji někdo komandoval a chtěla už konečně žít podle svého. Našla si sice jen skromný pokojík v nejhudší čtvrti, ale opojná svoboda jí za to stála. Přemluvila Adrienne, aby opustila obchod Desboutinových a přidala se k ní. Začaly se živit jako švadleny. Dívky jako ony byl nespočet, a pokud nepracovaly jako služebné, nejčastěji šily. Mnohdy své řemeslo skvěle ovládaly, ale přesto si vydělaly jen málo. Také Gabrielle a Adrienne si musely ke svým skromným příjmům o nedělích přivydělávat prací v jedné z mnoha krejčovských dílen.

V Moulins a blízkém okolí byly ubytovány stovky vojenských důstojníků, což znamenalo spoustu práce: šití na míru, přešívání uniform, šaty pro místní smetánku na každoroční dostihovou sezonu. Ze všech jezdeckých oddílů měl nejlepší pověst desátý pluk lehké jízdy,

u kterého sloužily nejlepší kádry z Paříže a venkovské panstvo. Pro moderně uvažující politiky už sice byla kavalerie jako bojový prostředek zastaralá, ale milovníci starých pořádků ji nadále považovali za výkvět Francie.

Jednou v neděli prý Gabrielle a Adrienne zrovna pracovaly v krejčovství ve chvíli, kdy se dostavila skupinka šesti mladých důstojníků s požadavkem na nějaké rychlé úpravy. Zatímco jen v košilích postávali, všimli si dvou pilných švadlenek v sousední místnosti a snažili se upoutat jejich pozornost, ale dívky byly zabrané do práce. Vojáci se nevzdali a vyzvěděli od krejčího, kde mají dívky svou dílnu. Pak je překvapili pozvánkou na parkur. Dívky sice souhlasily, ale tak povýšeně, že tím u elegantních mládenců vzbudily ještě větší zvědavost. Netrvalo dlouho a Gabrielle i Adrienne začaly v pánském doprovodu navštěvovat secesní kavárnu La Tentation, kde se občerstvovaly šerbetem a krátily si čas flirtováním se společníky.

Tyto schůzky měly pro obě dívky neskonalé kouzlo. Užívaly si dosud nepoznaný obdiv urozených kavalírů, patřících mezi nejžádanější mladíky Francie. Tihle pánové rozhodně netrpěli nedostatkem sebevědomí, byli mladí, bohatí a z dobrých rodin. Každému muselo být jasné, že ležérní důstojníci jsou zvyklí mít všechno, co se jim zamane. Uměli být šarmantní, ale při jednání s dívkami z nižších vrstev se za šarmem často skrývala povýšenost.

Navečer dívky zvali do kavárny La Rotonde, kde hrál kabaret. Podobné podniky (pod označením *caf'conc* neboli *café-concert*) sloužily v posádkových městech k zábavě vojáků. V Paříži byly oblíbené Alcazar či Eldorado, kde vystupovaly tak věhlasné umělkyně jako Yvette Guilbertová či slavná Mistinguett. V provinčních kavárnách, zvaných *beuglants*, byla zábava samozřejmě prostší, ale o to srdečnější.

Uvedené kabarety vznikly v polovině 19. století jako zdroj lidové zábavy v kavárnách na pařížských bulvárech. Lidé sem chodili pít a poslouchat nenáročné písničky a skeče, tematicky čerpající z nuzného městského života a příběhů lásky a založené na erotických narážkách a chytlavých nesmyslných refrénech. Než přišel do módy biograf, byly tyto kavárenské kabarety pro městské pracující středobodem společenského života. Z nich se vyvinuly literární kabarety a varieté jako Folies Bergère, Moulin Rouge a Mirliton, které si oblíbily vyšší společenské vrstvy. Nechodili sem přitom jen bohémští malíři, básníci

a spisovatelé: i bohatí hosté si mnohdy užívali zhýralou a anarchistickou atmosféru.

Gabrielle s Adrienne nebyly zvyklé navštěvovat nóbl opery a divadla, ale večery v kabaretech je bavily. Hlučné prostředí, spousta cizinců a košilaté řeči, to vše jim připomínalo trhy z dětství.

Zpěvačka doprovázená pianistou se snažila písní překřičet hlučné hosty. Za ní sedělo několik začínajících zpěvaček, takzvaných *poseuses*, které přicházely se svými populárními popěvkami na řadu tehdy, když si hlavní zpěvačka potřebovala oddechnout. *Poseuses* se jim říkalo proto, že se od nich očekávaly především pózy, čím svůdnější, tím lepší. Pokud nebyli diváci spokojeni, ohodnotili výkon bučením a třesňovými peckami, ale navzdory těmto ponižujícím momentům dávaly pokusy o dobytí pódiu dívkám vzácnou šanci na lepší život.

Všechny slavné zpěvačky ve velkých pařížských kabaretech pocházely z chudinského prostředí. Díky výjimečnému charakteru překonaly svůj původ, zahalily se do romantického lesku a zpívaly s černým humorem a patosem o těžkém životě chudáků. Když se Gabrielle obrátila na ředitele kabaretu v Moulins s prosbou, aby ji přijal jako *poseuse*, představovala si jistě, že i z ní bude slavná zpěvačka. Neměla sice postavu, která by odpovídala tradičním představám o ženské kráse, ani svůdný pohled, ale jistý osobitý půvab jí nikdo nemohl upřít. Totéž platilo o Adrienne, kterou Gabrielle přesvědčila, aby se k ní přidala.

Gabrielle určitě nebyla zvláště nadaná zpěvačka. Říká se ale, že právě v této době získala přezdívku, pod kterou ji později znal celý svět. Mezi její nejúspěšnější kusy prý patřil popěvek z populární varietní revue „*Ko Ko Ri Ko*“ a kromě toho zpívala šanson „*Qui qu'a vu Coco dans l'Trocadéro?*“ (Kdo viděl Coco v Trocadéru?). Gabrielle byla odhodlaná a cílevědomá, měla břitký smysl pro humor, a především to byla výrazná osobnost, na čemž v kabaretech záleželo ze všeho nejvíc. Publikum umělo její výstupy hlučně ocenit. Když si chtěli její obdivovatelé vynutit přidavek, křičeli slovo z jejích oblíbených písní: „Coco! Coco! Coco!“ – takže jí v La Rotonde brzo neřekli jinak než *La petite Coco*. Sama Gabrielle ale vždycky tvrdila, že jí takhle říkal otec. Možná tu je jen přání otcem myšlenky, nicméně malým dětem se v dané době skutečně říkalo Coco.

Rázná a zábavná Chanelovic děvčata měla zanedlouho řadu obdivovatelů mezi důstojníky i mužstvem; každý stál o to strávit s nimi večer.

Mezi jejich aristokratickými společníky v Moulins byl i mladý Étienne Balsan z velkoburžoazní rodiny, která zbohatla díky investicím do vlny. V Châteauroux v departementu Indre ve střední Francii se vyráběla kvalitní vlna po staletí. Textilka rodiny Balsanovy zde s velkým úspěchem vyráběla látky na vojenské uniformy a pro britskou policii. Balsanovým patřilo v podstatě celé město a vlastnili i řadu usedlostí v okolí. Od všech tří synů se samozřejmě předpokládalo, že převezmou rodinný podnik, ale nikdo jim nebránil užívat si mládí. Étienne Balsan i jeho starší bratr Jacques si později vydobyli jméno nejen jako obchodníci s vlnou.

Po předčasné smrti otce rodiny poslal strýc Charles Étienne na soukromou školu do Anglie – v marné naději, že tam mladíkovi dokážou vštípit scházející disciplínu. Étienne poslal z Anglie telegram jménem svého psa Rexe. Stálo v něm: „Můj pán v pořádku dorazil, Rex.“ Pak si koupil dva koně, které s oblibou využíval při honech na lišku. Konež miloval, o školu se nestaral a kromě uvedeného psího telegramu už příbuzné nijak nekontaktoval. Strýc Charles se ho snažil povolat zpět, ale Étienne neměl zájem. Co se mohlo jevit jako nedostatek píle a zájmu, bylo ve skutečnosti zárodkem jeho budoucí seriózní a disciplinované profese: Étienne zkrátka nezajímaly stejné věci jako strýce a dal mu vědět, že o práci v rodinné firmě rozhodně nestojí. Po dlouhém přemlouvání se nakonec nechal přesvědčit pro službu v armádě.

K jeho zděšení ho ale namísto k jezdecktu zařadili k pěchotě. To bylo pro něj nesnesitelné a rychle se nechal přesunout na místo, kde mohl trávit čas u koní. Souhra událostí jej zavedla k africké lehké kavalerii v Alžírsku. Jednoho horkého dne se Étienne nudil a velitel pluku ho nachytl spícího na hlídce. Byl v civilu, takže ho Étienne nepoznal a na pokárání, že zanedbává své povinnosti, mu neuváženě odsekl. Skončil ve vězení a pak šel za trest čistit latríny. Tato epizoda nijak nepoznamenala ani sebevědomí, ani neoblomnou cílevědomost mladého kavalery.

Příčiněním náhody se tou dobou u plukovních koní rozšířila nepříjemná kožní choroba. Mazaný Étienne toho využil a uzavřel se svým nadřízeným sázkou: jestli se mu povede zvířata vyléčit, bude odvelen zpět do Francie. S pomocí předpisu, který znal z Anglie, se mu to k úžasu všech podařilo, a tak se ocitl v desátém pluku lehké kavalerie v Moulins. Pravděpodobně někdy kolem roku 1904 se tu seznámil

s pohlednou prodavačkou Gabrielle Chanelovou a přidal se ke skupině důstojníků kolem ní a Adrienne. O tomto období Gabrielle vždy tajuplně mlčela a nikdy se nesvěřila ani s tím, kdo byl vlastně její první milenec. Víme jen tolik, že se za nějaký čas dala dohromady s Étienneem Balsanem.

Počtení ctitelé, kteří ji s Adrienne obklopovali, jistě utvrzovali Gabrielle v přesvědčení, že je předurčená pro pódium. Rozhodla se proto opustit relativní jistotu, kterou jí poskytovala práce švadleny, a pokusit se prorazit výš. I opatrná Adrienne se nakonec nechala umluvit a vydala se do Vichy s ní.

Lázeňské centrum Vichy patřilo mezi světová letoviska a od Moulins je vzdálené jen padesát kilometrů. Tamní léčivé prameny byly proslulé odedávna a už v osmdesátých letech 19. století se zde namísto močálů podél řeky rozkládaly akry anglických parků, široké bulváry a ulice, umné stavby ve švýcarském horském stylu a besídky. Železnice spojovala kvetoucí lázně s Paříží. Na konci 19. století bylo Vichy proslulé světáckostí, mondénností a exkluzivitou zdejší společnosti. Mezi lázeňské hosty patřili příslušníci nejvyšší smetánky i slavné osobnosti.

Pro zkrácení času mezi „léčebnými procedurami“ zde byla k dispozici spousta zábavy plně srovnatelné s nabídkou v Paříži. Nuda byla ve Vichy zakázána, přijížděli sem vystupovat věhlasní umělci. Nejslavnější kurtizány i jejich níže postavené kolegyně v místním okázalém kasinu přihlížely, jak klienti vyhrávají i prohrávají miliony. Divadla dokázala uspokojit každý vkus a nově otevřená budova opery hostila nejlepší pěvce. Zdejší dostihová dráha patřila mezi nejkrásnější v celé Francii. Do Vichy se sjížděla šlechta i novodobí zbohatlíci, aby se tu při popíjení léčivých vod bavili ve společnosti milenek, přítelkyň a někdy i manželek.

Stálí hosté vyžadovali přepychové rezidence a architekti ve Vichy čerpali inspiraci ze všech historických období. Pestrá atmosféra tohoto kouzelného a snového města byla tvořena anarchickou směsicí stylů od byzantského přes klasicistní až po grandiózní secesi. Lázně však nebyly jen pro bohaté: jezdili se sem bavit lidé ze všech společenských vrstev.

Gabrielle a Adrienne si myslely, že jsou na Vichy připravené. Kvůli své nevědomosti si neuvědomovaly vlastní meze. Gabrielle se lehkomyslně a „s nosem nahoru“ promenovala po bulvárech ve vlastnoručně

ušitých šatech. Ve srovnání se skromnými možnostmi zábavy v Moulins zažívaly dívky ve Vichy zcela jiný svět. Zdejší bezuzdné požitkářství učinilo na Gabrielle hluboký dojem. Mnohem později sice popsala Vichy jako „strašidelnou pohádkovou říši“, ale v danou chvíli je vnímala jako „báječné místo pro nepřipravené oči“. Při srovnání Moulins s touto „citadelou extravagance“ si s úžasem uvědomila, že „v kosmopolitní společnosti vlastně člověk cestuje, aniž by se hnul z místa; Vichy bylo mou první objevitelskou výpravou“.³¹

Adrienne na rozdíl od Gabrielle rychle pochopila, že pódium není nic pro ni, a vrátila se do Moulins. Gabrielle zůstala poprvé v životě dočista sama a nebyly to pro ni jednoduché časy: zde ve Vichy byly i pomocné zpěvačky lepší než řádné zpěvačky v Moulins. Gabrielle snila o tom, že si najde angažmá někde v podniku. Platila si hodiny zpěvu, na konkurzy chodila v draze pronajatých šatech a snažila se prorazit.

Není jasné, z čeho v té době vlastně žila. Pokud snad měla ze svého chatrného příjmu nějaké úspory, nemohly jí vydržet dlouho. Podle některých dohadů se diskrétní formou prostituovala, stejně jako nejedna její kolegyně bydlící v okolních uličkách.³² Pravděpodobnějším vysvětlením ale je, že její dobrodružství zčásti financoval Étienne Balsan. Je jisté, že ji ve Vichy navštěvoval a že v této době už byli milenci.

Gabrielle se sice nelíbilo, že po lázních chodí spousta starých lidí, ale jinak ji okouzlo všechno, s čím se tu setkala. Líbily se jí zdobené sklenice k popíjení nevábně páchnoucí vody tryskající z léčivých pramenů a žasla nad kosmopolitními zástupy a nad hlaholením nesrozumitelných cizích jazyků ze všech stran: „Znělo to jako zaklínadla, tajná hesla uvádějící do velké společnosti.“ Uprostřed této „velké společnosti“ si Gabrielle uvědomila něco, co zásadně zformovalo její osobnost. „Pozorovala jsem výstředníky na promenádě a řekla si: ‚Na světě jsou věci, jimiž bych měla být, a nejsem.‘“³³ Ale samotné poznání nic nezmění, pokud se člověk nepříčiní. A změna potřebuje čas.

Na konci lázeňské sezony si rozčarovaná Gabrielle musela přiznat, že ji očividně nikdo nezaměstná, a vrátit se za Adrienne do Moulins. Navzdory tomuto neslavnému ústupu ale vždy tvrdila, že se ve Vichy poučila, jak to v životě chodí, otevřely se jí tam oči a stanovila si nový cíl. Adrienne se mezitím dařilo.

S Maud Mazuelovou se s Gabrielle znaly ještě před odjezdem do Vichy. Ačkoli na jejím původu ani vzhledu nebylo nic zvláštního,

vybudovala si diskrétní pozici dohazovačky a gardedámy. Měla pěkné venkovské sídlo u Souvigny poblíž Moulins a dávala je k dispozici pro nenápadné schůzky žen s milenci, aby se párky vyhnuly podezření příbuzných. Místní urození pánové i důstojníci z posádky v Moulins dobře věděli, že na schůzkách, které Maud organizuje, najdou zábavnou směsicí lidí odpovídajících jejich společenskému postavení. Potkávali tu ale také atraktivní mladé dámy, které se společenským původem rozhodně nemohly ostatním hostům rovnat. Adrienne sice chyběl urozený původ, ale byla krásná, uměla se oblékat a bavit společnost. Maud jí nabídla, že u ní může bydlet – což pro Adrienne znamenalo okamžitou prestiž.

Adrienne si rozhodností a osobitostí nijak nezdala s Gabrielle. V její povaze se pojila nenápadná ctižádostivost s prostou ženskostí. Neměla ale ani původ, ani věno. Dobře věděla, že pokud jí Maud Mazuelová nepomůže najít nějakého bohatého ctitele, nemá žádné vyhlídky. Svě příbuzné sice měla ráda, ale stejně jako Gabrielle se toužila vyšvihnout a proniknout do lepší společenské vrstvy, než jakou jí předurčilo narození. Už to samo byl těžko splnitelný cíl. Adrienne ale na rozdíl od mnoha ambiciózních žen toužila navíc i po lásce. Dívky jako Adrienne a Gabrielle v podstatě neměly nic než svůj vzhled a svou osobitost.

Zanedlouho měla Adrienne ne jednoho, ale hned tři aristokratické ctitele, kteří jí nabízeli zábavu a výlety. Zařadila se tak mezi kurážné a vyfintěné krásky, které člověk potkával v doprovodu nápadníků na dostizích ve Vichy. Tito tři nejzapálenější ctitelé pozvali Adrienne na cestu do Egypta, aby si tam – v ústraní před všetečnými zraky zvědavců – jednoho z nich zvolila. Gabrielle pozvali také, odmítla však s tím, že by jí podobný výlet k ničemu nebyl.³⁴ Když se skupinka z Egypta vrátila, měla už Adrienne skutečně vybráno. Stala se milenkou barona Maurice de Nexon a už jej nikdy neopustila.

Kurtizána sice mohla připravit mladíka z bohaté rodiny o celé jmění a zlomit mu srdce, ale bylo velmi neobvyklé, aby s ním žila. Naproti tomu trvalá milenká, takzvaná *irregulière*, ohrožovala rodinnou čest jiným způsobem: pokud svého milence dostatečně pobláznila, mohl ji požádat o ruku, což pak zanechalo skvrnu na rodinném jménu přinejmenším po jednu generaci. A právě to baron de Nexon učinil. Rodiče zuřili a Adrienne musela snést ponížení, když ji baronova rodina i společnost odmítly „přijmout“, ale mladý baron si trval na svém.

Chtěl Adrienne. Ale chtěl i dědictví, a kdyby se s ní oženil, ztratil by je. Žili spolu proto diskrétně v Paříži a ve Vichy, dokud jim po letech smrt baronových rodičů neumožnila sňatek.

Když se Gabrielle vrátila do Moulins, byla ve stejné situaci jako předtím Adrienne: sama a bez vyhlídek. Tolik se snažila vydobýt si kariéru zpěvačky. Úspěch by pro ni znamenal sebeurčení, po kterém toužila celým srdcem. Gabrielle, vždy energická a plná života, byla neúspěchem bolestně zasažena a nevěděla, co dál. Její nejistotu ještě zjitřil úspěch Adrienne, která zdárně proměnila sen ve skutečnost a netajila se tím, jak je šťastná. Je proto takřka jisté, že Adriennin úspěch popohnal Gabrielle k jejímu dalšímu kroku. Étienne Balsan, který po několik měsíců stál v pozadí, připravil mezitím dům a teď jí nabídl, aby s ním žila jako milenka. Nejspíš přijala skoro bez váhání, s úlevou a vděčně za možnost úniku před podřadnou prací, která by ji jinak čekala. (Étienne možná přišel se svou nabídkou ještě předtím, než Gabrielle odjela do Vichy, ale byl zprvu odmítnut.)

Étiennovi rodiče – nejprve otec a po něm matka – před časem zemřeli. Po obou dědil značný majetek, takže byl i přes nízký věk velmi zámožný. Jakmile absolvoval službu v armádě, pustil se do toho, čemu se pak věnoval celý život: šlechtění a chovu koní. Pro tento účel koupil a přestavěl sídlo Royallieu v departementu Oise a nyní tam s ním žila Gabrielle, aby začala nový život.

Adriennino soužití s milencem mimo manželský svazek muselo její sestru Louisu i ostatní příbuzné šokovat. Na druhou stranu ale Louise oceňovala naprostou diskrétnost své neteře a snad nebyla tak prudérní, aby neměla radost z Adriennina štěstí. Zato situace Gabrielle byla v mnohém odlišná. Nevíme, jestli svůj nový život před příbuznými tajila a ti to časem zjistili sami, nebo jim rovnou sama oznámila, že bude žít s milencem. (Jak to často bývá, podstatné tu nebylo, co člověk dělá, ale jak si počíná. Diskrétnost se cenila nade vše.) Když Gabrielle po letech vzpomínala na své začátky v Royallieu, snažila se sice překrucováním zamést stopy, ale i v její verzi si lze všimnout narážky, která jasně ukazuje, že jednala přes nesouhlas příbuzných.

Gabrielle události líčila následovně: Utekla z Moulins. Dědeček si myslel, že se vrátila do Courpière, tety předpokládaly, že je u dědečka. Nakonec někdo „zjistil, že není tam ani tam“.³⁵ Chanelovi sice vedli kočovný život a patřili do nejnižších vrstev, ale jasně chápali, že Gabrielle

(na rozdíl od Adrienne) definitivně ztratila dobrou pověst, když se nastěhovala do Royallieu.³⁶ Pokud příbuzní její jednání zavrhovali, nebyla v tom sama: i její milenec se pro své jednání stal černou ovčí rodiny.

Sympatický Étienne Balsan byl od mládí lehkomyšlný a často svým jednáním znepokojoval zámožné příbuzenstvo. Občas byl podrážděný, což kladli za vinu častým půstům ve snaze udržet si váhu žokeje. Étienne totiž pravidelně jezdil s profesionálními dostihovými jezdci, což bylo u muže jeho postavení výjimečné. Když nepracoval, věnoval se své druhé vášni: ženám. V jejich společnosti byl uvolněný a zábavný, sršel kousavým vtípem a svou veselou povahou ženy okouzloval. Nebyl žádný romantik, věřil ve své vítězství a ženy jeho schopnostem podléhaly. Jeden ze zaměstnanců jeho stáje o něm mluvil jako o mistrovském žokeji a kritizoval jedině jeho vztah k ženám. „Zajímal se o ně přespříliš a někdy ho to vyčerpávalo.“ Když se jednou Étiennovi se svým názorem svěřil, ten mu vynadal do idiotů a vysvětlil mu: „Není to o nic větší námaha než jezdit na koni!“

Při svém velmi urozeném původu a majetku si Étienne mohl dovolit nestarat se, co si kdo řekne. Jeho postavení mu poskytovalo svobodu dělat, co chce. Něco takového si tehdy být jen v omezené míře mohla dovolit jen málokterá žena, tím méně žena s původem jako Gabrielle. Na rozdíl od Adrienne, která si pečlivě udržovala dobrou pověst, se Gabrielle pro společnost stala ve chvíli, kdy se přistěhovala k Étiennovi Balsanovi do Royallieu, nepočestnou ženou.

Za druhého francouzského císařství ve druhé polovině 19. století, kdy ve Francii vládl Napoleon III. Bonaparte, se Paříž stala symbolem honosné teatrálnosti a luxusu. Ludvík chtěl pozvednout Francii tak, aby svou velkolepostí ukázala nadřazenost celému světu. Využil proto schopností městského architekta, barona Georgese-Eugèna Haussmanna. Nová pompéznost vedla k samoučelnému luxusu. Všem šlo jen o požitky a bujely zábavy všeho druhu. V této době vznikla řada dodnes slavných restaurací a kaváren, ale i luxusní divadla a koncertní sítě, kde se každodenně hrálo před vyprodanými sály.

Významně se rozšířila i další forma zábavy, prostituce. Na konci 19. století měla Paříž necelé tři miliony obyvatel, kterým nabízelo své služby sto tisíc lehkých žen.³⁷ Systém prostituce tu patřil mezi nejlépe organizované a regulované na světě. Trestní zákoník ženy

diskriminoval, cizoložství u nich bylo považováno za mnohem horší zlo než nevěra mužů. Oficiální dvojí měřítko přijímalo mužský mimomanželský sex jako něco normálního, ba nutného. Naproti tomu *demi-monde* – polosvět za hranicemi všeho slušného, obývaný ženami prodávajícími sexuální služby – byl pod přísnou kontrolou. Stát věřil, že tím přispívá ke stabilitě manželské instituce a bojuje proti hrozbě syfilidy.

Pro ženy lehčích mravů existovalo nepřeborné množství názvů, do nejmenších nuancí odlišujících jejich typ, postavení v hierarchii i pozici zaujímanou v mužských fantaziích. Mnohé se snažily vyhnout zařazení mezi prostitutky: sem patřily „vydržované“ ženy, *irregulières* a *femmes galantes*. Pro každou kategorii prodejnosti byl zvláštní název, od pouličních holek (*filles libres*) přes prostitutky v bordelech (*filles en carte*) po „gejši“ (*filles de maison*) a „call-girls“ (*filles de numéro*). A konečně tu také byly „grizetky“ (*grisettes*), tedy mladé modistky, rukavičkářky a švadleny, které si přes milence často vypořádávaly k lepšímu příjmu.

Výše na společenském žebříčku se nacházely „loretky“ (*lorettes*), které člověk mohl potkat v módních kavárnách a restauracích na velkých pařížských bulvárech. Často snily o dráze hereček, či dokonce mířily ve fantazii ještě výš, ke kariéře kurtizány. Kurtizány byly nejdražší prostitutky a říkalo se jim různě: „kokoty“ (*cocottes*), „kamélie“ (jako v *Dámě s kaméliemi*), „laňky“ (*biches*) i jinak. V éře okázalého a honosného přepychu se těmto ženám dařilo jako nikdy předtím. Na samém vrcholku společenské pyramidy prodejních žen se nacházely „lvice“ (*lionesses*), „lidožroutky“ (*mangeuses d'homme*), „amazonky“ (*Amazones*), „velké kokoty“ (*grandes cocottes*), „velké horizontály“ (*grandes horizontales*). Jejich rafinovaně extravagantní životní styl by byl do té doby nemyslitelný. Tyto ženy byly žijící mýtus a zosobněná vášeň. Hrabě de Mournay, který pod pseudonymem Zed nadšeně sepisoval události polosvěta, přiléhavě vylíčil kurtizánu jako „luxus překonávající i ty nejdivočejší sny“.

Řada mužů si vydržovala milenkou z nižších sociálních vrstev, ale obvykle s ní nežili, alespoň ne veřejně. De Nexon a Étienne Balsan byli v tomto ohledu výjimeční. Étienne si už předtím nastěhoval do zámku Royallieu slavnou kurtizánu Emilienne d'Alençonovou – a teď požádal Gabrielle, aby se k ní připojila. Když se nějaká žena rozhodla takto

demonstrativně zahodit svou dobrou pověst, nemohla příliš doufat, že ji někdy získá zpět, protože jen málokterý muž byl ochoten společensky riskovat a oženit se se svou milenkou.

Étienne byl ze tří bratrů nejméně konvenční. Pramálo mu sešlo na tom, že jeho chování považují lidé za skandální. Byl rozhodný, paličatý a popudlivý. A také velkodušný a přátelský. Na majetku mu nezáleželo. Společnost shromážděná na jeho usedlosti fungovala svobodně a nekonvenčně.

Dámy z polosvěta zpravidla neměly na soukromých setkáních slušných a úctyhodných lidí co dělat. Zároveň ale byli všichni příslušníci smetánky – muži i ženy – fascinováni tajemstvím jejich úspěchu. Jak si všiml Balzac, „ctnostné ženy tohle téma vrcholně fascinuje“. Obyčejná prostitutka byla k dispozici každému, běžná milenka – *irregulière* – patřila jedinému muži. Naproti tomu kurtizána měla takovou moc, že si mohla vybírat, kdo si bude moci užít privilegium její společnosti. A muži byli ochotni dát za jedinou noc s kurtizánou celé jmění.

Takovou ženou byla i Emilienne d'Alençonová. Dostávala horentní sumy. Byla to dcera vrátného a vypracovala se z cirkusačky přes varietní tanečnici až na slavnou kurtizánu. Podobně jako jiným jí často „platili“ perlami a drahokamy; odtud její přezdívka *croqueuse de diamants* – „žena chroupající diamanty“.

Krásná a excentrická Španělka Caroline Oterová měla fantastickou sbírku klenotů a proslavila se větou: „O žádném muži, který má u Cartiera otevřený účet, se nedá říct, že by byl ošklivý.“ Nechala si výhradně z drahokamů vyrobit korzet s odvážným dekoltem a měla jej zavřený v bankovním trezoru. Pokud tedy nějaký dobře situovaný muž začal pokukovat po jedné z těchto drahých amazonek, měli se příbuzní ihned na pozoru, protože dobře věděli, jaké nebezpečí hrozí rodinnému jmění.

Kurtizány, „nedostupné, zvláštní a zakázané“,³⁸ byly ale současně uctívány jako symbol společenského postavení i jako trofej. Jejich sexuální záliby se pohybovaly v širokých mezích, řada z nich byla bisexuálních. Krásná Liane de Pougy, jedna z mnoha milenek Emilienne d'Alençonové, o ní napsala: „Nestydatě a půvabně se ... rozvalovala v mé posteli, u stolu, v kočárech, ... zpustlá a okouzlující... Nebylo na ní nic banálního či vulgárního, ani ve výrazu tváře, ani v gestech, ani ve věcech, které se nezdráhala dělat.“³⁹

Kurtizány vedly nezávislý a sexuálně svobodný život, nemyslitelný pro naprostou většinu ostatních žen, ale musely přitom neustále bojovat o úspěch a hájit své postavení. Pocházely většinou z nemajetných vrstev, takže musíme obdivovat, čeho se jim podařilo dosáhnout, ale na druhé straně se velmi často nedokázaly vypořádat s tím, co jejich neuspořádaný život přinášel. Nevěděly si rady se svou slávou a bohatstvím, žily marnotratněji, než si mohly dovolit, a přišly o všechno. V skrytu toužily po tom, aby je společnost přijala, a mylně se domnívaly, že jim k tomu může dopomoci sňatek. Tyto pozoruhodné a ostrakizované ženy často hledaly útěchu v alkoholu a drogách a obvykle umíraly stejně jako jejich méně věhlasné kolegyně: opuštěné a zapomenuté. Mezi vzácné výjimky z tohoto pravidla patřily Liane de Pougy a Emilienne d'Alençonová. Jednaly uvážlivě a neusilovaly jen o bohatství, ale zabezpečily se výhodným sňatkem.

Soužitím s Étienneem Balsanem se Gabrielle vyhnula dráze kurtizány a stala se *irregulière*, milenkou zcela závislou na milenci. Její rozhodnutí nevydat se cestou kurtizány, posetou drahokamy, má svůj význam, protože víme, jak toužila po nezávislosti. Časem se naučila kurtizány chápat, obdivovala je a měly na ni vliv. Přitom si ale od jejich okázalého, leč nesvobodného života pečlivě udržovala odstup. Hledala si naopak cestu k sebeurčení, které by jí přineslo skutečnou samostatnost. V určitém smyslu byl život kurtizány jen vyostřenější a dramatictější variací obvyklého boje o moc ve vztahu mezi mužem a ženou. V tomto dramatickém zápasu hrála roli moc milence nad kurtizánou, společná moc, kterou získávali oba partneři díky svému vztahu, a konečně i moc kurtizány, schopné zničit život muži, který se do ní zamiluje.

Gabrielle byla výjimečná v tom ohledu, že ji moc jako taková nezajímala. Sice si byla vědoma své neznalosti pravidel, jak to v Royallieu chodí, a snažila se v tomto ohledu poučit, ale na společenském postavení jí příliš nesešlo. S tímto přístupem si mohla své velké sebevědomí dovolit. Okolí její postoj vnímalo, ať vědomě či nevědomě, a jednalo s ní díky tomu spíš „jako se sobě rovnou“. Skutečným terčem Gabriellina zájmu však byl vliv. Lidé si později její zájem o vliv mylně vykládali jako touhu po moci. Pro Gabrielle ale bylo vládnutí jen prostředkem umožňujícím pracovat, umělecky tvořit, a dosáhnout tak nezávislosti.

Gabrielle sice o svých předchozích milencích vždy zatvrzele mlčela, ale Étienne Balsan nejspíš nebyl prvním důstojníkem v Moulins, který si ji získal. Dost možná, že v těchto vztazích hrály roli i peníze, ale Gabrielle šlo nejspíš i o sex a tělesné radovánky. Můžeme si to domýšlet z jedné její narážky. Už během dospívání prohlásila, že dívky v tomhle věku „jsou hrozný. Může je mít každý, kdo se jim dokáže trochu vemluvit.“⁴⁰ Mladí důstojníci v Moulins se rádi pobavili a předpokládalo se, že za zábavu jsou ochotni také zaplatit. Když se ale Gabrielle nastěhovala do Royallieu, vedly ji přitom mnohem dlouhodobější ambice.

Zčásti zde sehrál roli její smysl pro realitu. Nešlo o cynismus, ale o prosté vědomí, že Étienneův svět je z nebe seslaný prostředek k vytouženému úniku. I proto o něm Gabrielle mluvila jako o „snu“. Líbil se jí, byl exotický svou jinakostí, energický a svérázný, neměl rád velkoměstské způsoby. Pro ženu Gabriellina typu ztělesňoval vhodného a přitažlivého milence. Nebyl sice vyloženě nekonvenční, ale ostatní důstojníci v něm viděli sympatického outsidera. Gabrielle se také cítila na okraji společnosti, takže jí byl tím bližší. Když tedy dorazila do Royallieu a našla tam Emilienne d'Alençonovou, neprotestovala proti její přítomnosti ani slůvkem.

Soupis obyvatel z roku 1906 uvádí Gabrielle mezi obyvateli Royallieu. Byla tu spousta služebnictva, žokejové, štolbové a sluhové, ale Gabrielle je v seznamu uvedena hned za Étienнем, a to bez povolání, *sans profession*: byla vydržovanou ženou, luxusní milenkou. Na počátku 20. století už ale byly ve vzduchu cítit změny, jež se týkaly i postavení francouzských žen. V roce 1906 ještě neměly občanská práva, nemohly volit ani kandidovat na politické funkce. Obzvlášť vdané ženy byly v očích zákona v podřadném postavení. V roce 1900 se podařilo jen 624 ženám dosáhnout vyššího vzdělání. Navzdory sílícím protestům panoval napříč celým politickým spektrem názor, že morálně vzato je místo ženy „u domácího krbu“. Většina mužů zcela zavrhovala jakékoliv úvahy o změnách zavedených pořádků. Skálopevně věřili, že tradiční uspořádání je přirozené a neměnné. Ponižované ženy ale tvořily třetinu pracovní síly Francie. Například mezi dělníky v textilních továrnách byla více než polovina žen. Pracovaly přitom za polovinu mužské mzdy.

Étienne Balsan si sice mohl dovolit vést stejně komfortní život jako jeho předkové, ale to neznamenalo, že zůstával myšlenkově vězet ve

starých schématech. Možná nejdůležitějším příkladem jeho progresivní povahy je právě to, jak se nechal okouzlit Gabrielle. Když se ohlédneme do historie, vidíme, že se na přelomu století vedle tradiční ženy-sirény, *femme fatale*, objevil nový ženský typ, jenž si na počátku 20. století dobýval stále větší prostor – a tento nový typ ženy měla ztělesnit i Gabrielle.

Ale několik let předtím, než dala Gabrielle všanc svou dobrou pověst a začala žít s Étienneem Balsanem, podnikla první kroky ve stejném směru jiná dáma, jejíž dílo ovlivnilo dobu.